

Kansalaiset, tasavallan presidentti puhuu

Uudenvuodenpuheista avautuu näkymä suomalaiseen lähihistoriaan ja yleisemminkin maailmanmenoon. Tässä artikkelissa asiaa lähestytään Urho Kekkosen pitämien uudenvuodenpuheiden näkökulmasta. Millaisia Kekkosen puheet ovat, kun niitä vertaa muiden presidenttien puheisiin? Miten puheita voi tulkita? Miksi puheet ovat sellaisia kuin ovat?

Artikkelin kirjoittajista Vesa Heikkinen on suomen kielen dosentti ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen erikoistutkija. Filosofian maisteri Tuure Hurme on vapaa kirjoittaja. Hän on tehnyt pro gradu -tutkielman uudenvuodenpuheista (Helsingin yliopisto, 2006).

Artikkelin sisältö

Aluksi Uudenvuodenpuhe instituutiona

Kansan johtaja Miten uudenvuodenpuheissa suhtaudutaan kansaan?

Suomen sija suurvaltojen välissä Kekkosen suhtautuminen suurvaltoihin

Kekkosen kyydissä kylmästä sodasta liennytykseen Uudenvuodenpuhe ja rauhan rakentaminen

Luotamme Neuvostoliittoon Luottamusretoriikka uudenvuodenpuheissa

Talouden tosiasiat tunnustettava Kekkonen talousasiantuntijana

Köyhiä kosiskelemassa Kekkosen suhde erilaisiin kansanryhmiin

Kekkonen, puhumalla paras? Uudenvuodenpuheiden kieli ja vallan medioituminen

Aluksi

"Kun tehdään tilinpäätöstä v:lle 1956, niin meillä jokaisella on varmaan se vaikutelma, että vuoden varrelta kertyneet myönteiset saavutukset eivät kykene peittämään niitä menetyksiä, jotka vuosi on tuonut mukanaan." Näin kuivakkaasti ja hieman mutkikkaastikin aloitti Urho Kekkonen ensimmäisen uudenvuodenpuheensa tammikuussa 1957. Viimeisen kerran hän puhui kansalaisille vuoden 1981 aluksi. Tuon puheensa Kekkonen päätti ikään kuin toimitusjohtaja vuosikatsauksensa alaisilleen: "Kiitän jokaista kansalaista hänen päättäneenä vuonna yhteiseksi hyväksi antamastaan panoksesta sekä toivotan teille kaikille onnea ja menestystä sekä rauhaa alkaneena vuonna." Lopetus on kahdessa mielessä poikkeuksellinen: Yleensä Kekkonen ei uudenvuodenpuheissa kiittele kansalaisia. Hänellä ei myöskään ole tapana puhutella kuulijoita "teiksi". Ehkä presidentti aavisti, että puhe saattaa jäädä viimeiseksi. Vai oliko puheen kirjoittanut joku muu?

Seuraavana vuonna pääministeri Mauno Koivisto jo korvasi sairaan presidentin. Puheensa lopuksi Koivisto muistaa Kekkosta: hän esittää "valtakuntamme päämiehelle – – lämpimän ja kunnioittavan Uuden Vuoden tervehdyksen". Koivisto uskoo "kaikkien suomalaisten" yhtyvän tervehdykseen ja toteaa, että Kekkosen viitoittamalla tiellä on hyvä jatkaa. Myös Kekkonen rakentaa 1957 itsestään sillan Paasikiveen kehumalla edeltäjänsä politiikkaa. Uudenvuodenpuheen yksi selvä tehtävä onkin presidentti-instituution jatkuvuuden turvaaminen ja sen tähdentäminen, että valtajärjestelmä on vakaa,

vaikka ihmiset johdossa vaihtuvat. Kansan ei siis tarvitse olla muutoksista huolissaan. Kansaa ei kuitenkaan puheissa vain rauhoitella – kansaa myös rakennetaan.

Uudenvuodenpuhe on kiistatta tärkein presidentin pitämistä vuotuisista puheista. Se kiinnostaa kansalaisia; sitä käsitellään laajasti tiedotusvälineissä; sitä seurataan myös ulkomailla. On vaikea arvioida pitävästi, mikä on Kekkonen 25 uudenvuodenpuheen merkitys suomalaisille saati suomalaisuudelle. Merkityksestä voidaan saada otetta paneutumalla puheisiin analyttisesti, esimerkiksi teemoja eritellen. Samalla puheista avautuu ainutlaatuinen näkymä suomalaiseen lähihistoriaan, maailmanmenoon yleisemminkin.

Neljännesvuosisadan aikana Kekkonen koskettelee puheissaan jos jonkinlaisia asioita ja koskettaa monia ihmisiä. Ketään hän tuskin jättää täysin kylmäksi. Monilla meistä 2000-luvun ihmisistä on selviä tai epämääräisempiä muistikuvia Kekkonen puheista. Kodeissa on ollut tapana ensin hiljentyä kuuntelemaan presidentin viestiä ja sitten puimaan sitä. Mielikuvia puheista riittää, mutta toinen asia on, vastaavatko kuvat todellisuutta. Millaisia Kekkonen puheet siis ovat? Mitä aiheita presidentti käsittelee ja miten? Millaista vallankäyttöä puheissa on? Millaisia puheet ovat verrattuna muiden presidenttien puheisiin? Näkyykö Kekkonen puheissa ihminen presidentti-instituution takaa? Puhuuko kansalaisille Urkki vai herra tasavallan presidentti?

Alustava käsityksen Kekkoselle mieluisista puheenaiheista saa, kun tarkastelee laskelmia, joista käyvät ilmi puheiden suosikkisanat. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksessa tehdyn selvityksen perusteella Kekkonen puheiden yleisimmät substantiivit ovat *vuosi*, *aika*, *maa*, *Suomi*, *kehitys*, *kasvu*, *määrä*, *tuotanto*, *kansalainen*, *nousu*, *vienti*, *kansa*, *valtio*, *työ* ja *työttömyys*. Listasta näkee ensi silmäyksellä, mitkä teemat toistuvat Kekkonen puheissa: *Vuosi* ja *aika* viittaavat ajankohtaan ja siihen, että puheessa tehdään katsausta menneeseen ja luodataan tulevaa. Valtioon ja kansaan viittaavat sanat kertovat siitä, että puhuja luotaa, mikä on Suomen sisäinen tilanne ja millaiset suhteet muihin maihin. Monet suosituista substantiiveista kertovat talouspolitiikan tärkeydestä ja myös siitä, että Kekkosella oli paljon sisäpoliittista valtaa.

Kansan johtaja

Monet historian tuntemista suurista johtajista muistetaan myös vaikuttavina puhujina. Sanojen hallitseminen ja ihmisten hallitseminen voivat olla saman paperin eri puolia. Vallantavoittelu tai totinen taistelu vallasta on usein taistelua merkityksistä ja siitä, kuka pääsee muovaamaan asioille haluamiaan muotoja ja merkityksiä. Kuvaavaa onkin, että *diktaattori*-sana juontuu yhdenlaista puhumista merkitsevästä latinan sanasta *dictatus*. Englannin *dictate* tarkoittaa nykyäänkin sanelemista, esimerkiksi siinä mielessä, että joku sanelee toiselle, mitä tämän pitää tehdä. Oliko Kekkonen jonkin sortin sanelija hänkin? Kenet hän puhui ympäri ja miten?

Kansallisvaltioiden perinteisiin kuuluu, että valtionpäämies pitää kansalle, poliitikoille ja hallinnolle suunnattuja vuotuispuheita. Yhdysvalloissa liittovaltion tilaa koskevia puheita on pidetty jo vuodesta 1790. Perinteen pohjusti ensimmäinen presidentti George Washington, ja sittemmin Yhdysvalloissa puheet ovat saaneet vahvan aseman kansakunnan rakentajina. Puheita tutkitaan yliopistoissa yksityiskohtaisesti ja niiden sisältöjä opetetaan lapsille kouluissa. Legendaarisimmista puheista osataan katkelmia ulkoa. Kansallistunnetta rakennetaan vahvasti johtajan kautta. Myös Venäjän presidentti pitää aina vuoden alkupuolella kuuluisan federaation tilannetta ja tulevaisuutta luotaavan puheensa. Suomessa perinteen voi katsoa alkavan vuodesta 1935. Presidentti P. E. Svinhufvud puhui tuolloin radiossa kansallisen sovinnollisuuden viikon kunniaksi.

Svinhufvudin puhe alkoi puhuttelulla, josta kehkeytyi uudenvuodenpuheen jämäkkä vakioaloitus: "Kansalaiset!"

Svinhufvudin sovintopuhetta hallitsee teema, joka on keskeinen myöhemmissäkin uudenvuodenpuheissa. Presidentti peräänkuuluttaa kansallista yhtenäisyyttä. Hän pyrkii luomaan ja vahvistamaan kansallista identiteettiä, yhteistä suomalaisuutta. Kolmekymmentäluvun puolessavälissä sisällissodan haavat eivät ole vielä kunnolla arpeutuneet, ja oikeiston ja vasemmiston välienselvittely saa laittomiakin piirteitä. Svinhufvud puhuu jatkuvasti "meistä", ikään kuin kansa olisi yhtä puuta. "Liittykäämme lujasti yhteen, lyökäämme veljen kättä", hän kehottaa. Isälliseen ja isänmaalliseen tyyliinsä Ukko-Pekka jyrisee, että meidän on "suoritettava tehtävä, joka oikeuttaa kansan olemassaolon".

Kansallista identiteettiä on rakennettu uudenvuodenpuheissa kautta aikojen. Muotoilut ja painotukset vaihtelevat presidenteittain jonkin verran, mutta perusviesti on sama. Me suomalaiset olemme kansa kansojen joukossa, eikä tätä saa missään olosuhteissa unohtaa tai väheksyä. Joidenkin presidenttien mielestä me emme ole mikä tahansa kansa, vaan aivan erityinen kansa.

Kekkoselle kansa ja Suomi ovat usein yhtä. Suomella Kekkonen ei tarkoita vain valtion johtoa tai virallista hallintoa, saati jotain abstraktia yhteiskunnan ylätasoa rakennetta. Niinpä hän painottaakin 1979, että "Suomen ulkopolitiikka on Suomen kansan ulkopolitiikkaa". Myös talouselämässä on hänen mukaansa tärkeä muistaa, että kansantalous on meidän talouttamme: esimerkiksi vuonna 1964 hän maalaa, että "kansantaloutemme on jälleen kerran osoittanut sisäistä voimaansa".

Puhuminen meistä on perustava tapa rakentaa kansallista ryhmää. Kansa muodostuu tämän ajatus- ja puhekuvion perusteella kansalaisista, ja tällä kansalaisten joukolla on ikään kuin yhteinen tahto ja voima, henki, jos halutaan käyttää filosofi Hegelin käsitettä. Puheista tehtyjen laskelmien perusteella *me* on kaikilla presidenteillä selvästi suosituin pronomini. Erityisen paljon sitä käyttävät Svinhufvud ja Halonen. Halosella *me* on kolmanneksi yleisin kaikista hänen käyttämistään sanoista; vain *olla* ja *ja* ovat sitä yleisempiä, kuten tavallista onkin suomenkielisissä asiateksteissä. Voimakas yhtenäisyyden rakentaminen on uudenvuodenpuheissa edelleen ja taas suosiossa. Halosen ja Kekkonen kansansuosioista päätellen *me*-puhe on saanut myös vastakaikua.

Minää presidentit käyttävät harvoin: Kekkosella on keskimäärin yksi *minä* per puhe. Joskus presidentit tuovat itsensä puheisiin verbin persoonamuodossa "tapasin kaksi viikkoa sitten presidentti Lennart Merin" (Ahtisaari); "olen erittäin huolestunut" (Halonen). Kiinnostavasti Halonen puhuu yleensä näin omista tuntemuksistaan ja toiveistaan, Ahtisaari taas siitä, mitä on tapahtunut. Halosen tapaan myös Kekkosella on tapana tilittää omia tuntemuksiaan ja avata mielipiteitään. Alkuvuosien puheissa tällainen itsekorostus tai -tietoisuus on harvinaisempaa, mutta pian siitä kehkeytyy Kekkonen puheille tunnusomainen piirre. Kekkonen sanoo "uskovansa lujasti", "olevansa jotain mieltä", "toivovansa", "pelkäävänsä", "tietävänsä", "suhtautuvansa optimistisesti" ja niin edelleen. Toisinaan tämä omista tuntemuksista puhuminen on lähes anteeksipyyttävää. Näin vuonna 1966: "Ennen kuin lopetan puheeni, haluan purkaa sydäntäni sen huolestumisen johdosta, johon maantieliikenteen surkea tila antaa aiheen." Vuonna 1980 Kekkonen avaa sisintään tähän tapaan: "Kun katsomme vuosikymmenen luomia näköaloja tarkemmin, syvä huolestuminen valtaa mieleni. Tarkoitan lähinnä energian saannin vaikeutumista, korkeaa työttömyyttä ja ympäristön pitämistä puhtaana." Tämä johtaa pohtimaan, mikä on tällaisen kansalle puhumisen perimmäinen merkitys puhujalle, miehelle, joka on jo saanut kaiken mahdollisen vallan ja arvovallan. Ovatko puheet hänelle myös terapiaa? Kekkonen puhuu kansalaiselle kuin parhaalle ystävälleen tai auttajalleen.

Kekkonen ei arkaile lainata omia sanomisiaan. Esimerkiksi 1962 hän siteeraa pitkään puhettaan, jonka piti Novosibirskin neuvotteluista palattuaan. Kekkoselle on ominaista oman tekstin hallinta silläkin tavalla, että hän kommentoi puheensa sisältöä, vaihteita ja kulkua. Näin 1963: "Poikkean tässä uudenvuodenpuheessani tavaksi tulleista aiheista ja kiinnitän huomiota kansalaisten terveyden ja työkunnan kannalta tärkeään asiaan. – –. Liikuntaa on harjoitettava – –." Vuonna 1967 näyttää siltä, että Kekkonen on saanut neuvoja siitä, millainen hyvä puhe on. Ohjeista huolimatta Kekkonen pitää päänsä eikä luovu rakkaista numeroistaan: "Tiedän hyvin, että näin monien lukujen esittäminen on vastoin kaikkia ohjeita ja sääntöjä."

Puhe *minä*-muodossa luo ehkä vaikutelmaa normaalista ihmisestä presidentin roolin takana, antaa miehen astua valoon instituution varjosta. On tärkeää, että poliitikko on ikään kuin yksi meistä. Vuonna 1974 Kekkonen menee niin intiimiksi, että viittaa omaan terveydentilaansa: "Vilustumisesta aiheutuvan kurkunpää tulehduksen vuoksi olisi minulla ollut täysi syy jättää tämä uudenvuodenpuhe pitämättä, varsinkin kun puheen aihe ei mielialaamme nosta." Toisinaan Kekkonen tuntuu rinnastavan Suomen täysin itseensä, esimerkiksi 1969: "Suomi on huolestuneena seurannut niitä kielteisiä ilmiöitä, joita kansainvälisessä politiikassa on ollut havaittavissa. Omalta osaltaan Suomi katsoo selviytyneensä hyvin noudattaessaan puolueettomuuspolitiikkaansa." Tässä yleisöksi voi ajatella kansalaisten lisäksi muut kansat, ne valtiot, joissa seurataan Suomen kannanottoja.

Sanat *kansa* ja *Suomi* ovat korkealla uudenvuodenpuheiden yleisimpien sanojen listalla. Suuntaus näyttää olevan sellainen, että ennen puhuttiin enemmän *kansasta*, nykyään on tavallisempaa käyttää *Suomea*. Ahtisaaren ja Halosen puheissa näiden kanssa suosioista kilvoittelee *Eurooppa*. Samalla *kansainvälisestä* on tullut suosituin laatusana. Kekkosella se ei ollut vielä niin keskeinen, saati ennen häntä.

Presidentit ennen Kekkoa ja hänen jälkeensä ovat rakentaneet puheissaan yhteistä suomalaisuutta, kukin omalla tavallaan. Kyösti Kallio muistuttaa 1938 "isänmaamme menestyksen ja kansamme hyvinvoinnin" puolesta ponnistelun tärkeydestä. Risto Ryti vakuuttaa 1943, että "tahtomme on teräksenluja, pyrkimyksemme rehellinen, voimamme murtumaton". J. K. Paasikivi korostaa 1947 "kovan työn ja lujien otteiden" merkitystä: vain ne voivat "taloutemme pelastaa", ja niihin perustuu "elämämme ja tulevaisuutemme". Koivisto puhuu 1982 "Suomen asemasta", joka on säilynyt vakaana ja turvallisena. Viimeisessä puheessaan 1994 Koivisto viittaa kansalaisiin hieman ulko- tai yläpuolisesti "heinä". Ahtisaari rakentaa ensimmäisessä puheessaan 1995 suomalaisten ryhmää toisella tavalla velvoittaen: "Meidän suomalaisten on hoidettava maamme niin, että se säilyy itsenäisenä ja vapaana, ja niin, että kaikki kansalaiset voivat katsoa luottavaisesti tulevaisuuteen."

Oletus yhtenäisestä kansasta on siis vahva kaikissa uudenvuodenpuheissa. Mutta millaisen kuvan Kekkonen tästä Suomen kansasta antaa? Vuonna 1961 hän näkee aiheen ylistää suomalaisia: "Suomen kansa on suorittanut suurtyön sodan tuomien velvollisuuksien täyttämiseksi ja sodan aiheuttamien tuhojen parantamiseksi." Kansa saa kehuja monissa puheissa, mutta ei Kekkonen myöskään epäröi moittia kansalaisia. Vuonna 1976 hän aloittaa puheensa arvostelemalla suomalaisia liiallisesta onneen uskomisesta: "Me suomalaiset olemme tottuneet siihen, että onnellinen sattuma tai viime hetkessä virinnyt ponteva päättävyyys pelastaa meidät kuin onnen Pekan pahastakin pinteestä. Ehkäpä tämän takia suomalaisten näyttää olevan vaikeaa ottaa täydestä puhetta taloudellisesta lamakaudesta ja sen edellyttämistä toimenpiteistä." Vakava, isällinen moite on rakennettu taitavasti me-muotoon; näin Kekkonen sisällyttää itsensäkin tuohon moitittavien joukkoon. Saman vuoden puheessa hän määrittelee suomalaiset purnaajiksi. Tämä on erityisen kiinnostavaa siinäkin mielessä, että Kekkosella itsellään on

tapana vuodesta toiseen maalailta puheissaan synkkiä talouskuvia – omalla tavallaan purnata. Ehkä Kekkonen harjoittama tämäntapainen kriittisyys upposi hyvin kuulijoihin: samanlaisia olemme kaikki.

Suomen sija suurvaltojen välissä

Uudenvuodenpuheissa käsitellään useimmiten melko laajasti maailmanpolitiikkaa ja Suomen suhteita muihin maihin ja valtioliittoihin. Teksteihin on Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksessa tehdyssä analyysissä merkitty keskeinen puheenaihe kappaleittain. Näin laskettuna suosituin aihealue on kotimaan asiat (900 tekstikappaleetta), mutta myös muun maailman asiat eli maailmanpoliittiset kysymykset ovat keskeisessä roolissa (300). Lopuissa eli yli sadassa tekstikappaleessa on kyse erilaisista toivotuksista, kiitoksista ja muista yleisistä asioista.

Vaikka Kekkonen esittää usein synkkiä visioita puhuessaan maailmanpolitiikasta, Suomen aseman hän arvioi systemaattisesti hyväksi. Vuonna 1957 meillä on Kekkonen mukaan "rauha ja vilpitön ystävyys naapureidemme kanssa". Vuonna 1979 hän arvioi, että "kansan valtava enemmistö" tukee "aktiivisen rauhantahtoisen puolueettomuuspolitiikan harjoittamista". Kekkonen intoutuu jopa puhumaan "kansojen perheestä", jossa "Suomen sija" on "varma ja vakaa". Vuonna 1981 Kekkonen arvioi, että Suomen asema on maailmassa "hyvä ja vakaa" sekä "suhteemme muihin valtioihin kunnossa".

Arvio Suomen hyvästä asemasta on tyypillistä muillekin presidenteille, samoin se, että puheissa otetaan jatkuvasti esiin, mitä muut valtiot meistä ajattelevat. Svinhufvudin mukaan "rehelliset pyrkimyksemme ja ponnistelumme ovat herättäneet kunnioitusta" ulkomailla (1935). Kallio arvioi, että olemme "onnistuneet pysymään kaikkien kansainvälisten ristiriitojen ulkopuolella" (1939). Paasikivellä on aihetta kehua, että "kansamme ponnistukset sodan seurausten korjaamiseksi ovat saavuttaneet tunnustusta myös maan rajojen ulkopuolelle" (1949). Kekkonen mukaan "meillä on varsin hyvä nimi maailmalla" (1978). Koivisto arvioi, että "maamme kansainvälinen asema on vakaa ja arvostettu" (1986). Ahtisaaren mukaan EU-jäsenyyden myötä "maamme kansainvälinen asema on vahvistunut ja rakentava linjamme on saanut tunnustusta" (1996). Halonen arvioi, että "Suomen suhteet naapurimaihimme ovat erinomaiset" (2001).

Suomen historia ja maantieteellinen sijainti sekä kansan kokemukset ovat Kekkonen mukaan hyviä lähtökohtia siihen, että Suomi voi rakentaa siltaa idän ja lännen välille. Näin hän arvioi 1961: "Suomi on ollut lännen ja idän rauhaton rajamaa. Vuosisatojen mittaan se on maantieteellisen sijaintinsa vuoksi saanut antaa raskaat veriuhrit. Eikö ole tullut aika, että Suomi voisi tähän asti kohtalokkaan erikoisasemansa kääntää hyödyksi itselleen ja muille, so. turvata oman rauhansa sekä toimia myös sillanrakentajana lännen ja idän välillä? Tämä välitystehtävä edellyttää, että me itse tunnemme olevamme turvatussa asemassa."

Kekkonen suhteessa suurvaltoihin on nähtävissä häilyvyyttä, tai ehkä kyse onkin taitavasta strategioiden vaihtelusta: välillä suorastaan makeillaan, välillä moititaan ankarastikin. Ensimmäisessä puheessaan 1957 Kekkonen mielistelee suurvaltoja: "Kun maailmaa johtavat suurvallat, Neuvostoliitto ja Yhdysvallat, suunnattoman vastuunsa tuntien tekevät voitavansa – niin uskon – kolmannen maailmansodan välttämiseksi, on olemassa perusteltua toivoa, että ihmiskunta säästyy hävitykseltä ja tuholta." Sama lipevä linja jatkuu vielä vuonna 1964: "Vuoden kuluessa on ilmapiiri maailmanpolitiikassa kuitenkin keventynyt suurvaltojen etsiessä rehellisin mielin keinoja kilpavarustelun rajoittamiseksi."

Vuoden 1958 puheesta käy hyvin ilmi, miten Kekkonen ottaa itselleen sellaisen tietäjän roolin, jolle on selvää, mitä suurvallat haluavat: "Niin lännessä kuin idässäkin lähdetään siitä, että kaikki maailman kansat haluavat rauhaa. Epäluottamus ja pelko ovat kuitenkin johtaneet siihen, että rauha katsotaan voitavan turvata ainoastaan aseistautumalla avaruuteen saakka. Kilpavarustelu on aina aikaisemmin vienyt sotaan eikä rauhaan."

Kekkosen tekemät kielelliset valinnat ovat tässä erityisen mielenkiintoisia. "Lännellä" hän viittaa tietenkin Yhdysvaltoihin ja Nato-maihin, "idällä" Neuvostoliittoon ja Varsovan liiton maihin. "Kaikilla maailman kansoilla" hän viittaa lisäksi niihin valtioihin, jotka ovat tämän kahtiajaon ulkopuolella – tai välissä, kuten Suomi. Epäluottamus-sanalla alkavaa virkettä voi hyvin perustein tulkita tähän tapaan: Ketkä aseistautuvat avaruuteen saakka? Suurvallat. Ketkä siis katsovat voivansa turvata rauhan kilpavarustelulla? Suurvallat. Näin epäluottamus ja pelko tarkoittavat sitä, että suurvallat tai niiden johtajat eivät luota toisiinsa ja jopa pelkäävät toistensa aiheuttamaa uhkaa. Kilpavarustelu-virke onkin tässä valossa suunnattu Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton johtajille opiksi ja ojennukseksi: älkää jatkako kilpavarustelua, sillä sen tien päässä on sota. Näin Kekkonen otti itselleen rohkean roolin, isompien neuvomisen. Voi olla, että tällainen rivienvälinen mutta tarpeeksi selvä rohkeus oli omiaan rakentamaan Kekkos-myyttiä, kuvaa harvinaisesta suurmiehestä.

Kekkosen kyydissä kylmästä sodasta liennytykseen

Aikaa, jolloin Kekkonen hallitsi Suomea, leimasi kahden suurvallan alituinen kamppailu. Sota oli kylmää, sivalentvien sanojen ja muiden väkevien symbolien sotaa. Uudenvuodenpuheiden perusteella Kekkosella oli vilpitön pyrkimys luoda rauhaa maailmaan. Kekkosen antoi rauhanpolitiikalle keskeisen osan Suomen politiikassa. Jo Paasikiven politiikan kulmakivenä oli ollut Suomen ja Neuvostoliiton "molemminpuolinen kunnioitus ja luottamus", mutta Paasikivi toisin kuin Kekkonen halusi pysyä suurten kuvioiden ulkopuolella. Paasikivi puhui kyllä kansojen rauhankaipuusta, mutta sanoi esimerkiksi vuonna 1951: "Meillä pienillä kansoilla ei ole osaa eikä arpaakaan tässä suurvaltojen politiikassa. Me haluamme pysyä visusti sen ulkopuolella." Kekkoselle ulkona oleskelu ei sopinut alkuunkaan. Hän halusi sisäpiiriin, eikä sekään riittänyt. Hänen piti päästä isännäksi.

Kekkonen otti aktiivisen roolin rauhanpolitiikassa, josta muotoutui olennainen osa Suomen puolueettomuuspolitiikkaa. Vuonna 1961 hän lausuu: "Ehkä meille on avautumassa uusi kansallinen tehtävä rauhaa ja keskinäistä ymmärtämystä kaipaavassa maailmassa." Kekkosen haluaa nähdä Suomen luvattuna rauhan kansana, esimerkkinä. Hänen sanoissaan on vahvaa valitun kansan viestiä.

Kuten tunnettua rauhanpolitiikka tuo tulostakin. Rauhan rakentaminen huipentuu Helsingissä 1975 pidettyyn Ety-konferenssiin, joka merkitsee isäntämies Kekkoselle ainutlaatuista kunniaa. Seuraavassa uudenvuodenpuheessaan Kekkosen jo kiihuhtaa sanomaan, että politiikan tavoitteet on täytetty. Kekkosen julistaa Ety-kokouksen päättäneen "kylmän sodan aikakauden maanosamme historiassa" ja toteaa, että "olemme kyenneet omista kansainvälisistä suhteistamme poistamaan olemassaoloamme ja hyvinvointiamme uhkaavat ristiriidat". Kekkosen mukaan "ulkoisen turvallisuutemme perusta on tänään lujempi kuin kertaakaan aiemmin maamme historian aikana".

Etykin jälkeen kaikki näyttää menevän hyvin. Mutta suotuisat tuulet puhaltavat maailmanpolitiikassa vain hetken. Vielä vuosikymmenen lopussa tilanne näyttää hyvältä, ja Kekkosen intoutuu suitsuttamaan Suomen asemaa: "Suhteemme sekä lähinaapureihin

että kaukaisempiin kansoihin ovat jo vuosikymmeniä olleet moitteettomat ja hyvät. Erityisesti tämä pitää paikkansa suurvaltanaapurimme Neuvostoliiton osalta. YVA-sopimukseen nojaava luottamussuhde kansojemme välillä on säilynyt säröttömänä ja nimenomaan taloudelliselle yhteistyölle on jatkuvasti avautunut uusia mahdollisuuksia." Mutta 1980-luvulle tultaessa "liennytyshidastuu". 1981 tilanne näyttää jo näin synkältä: "Asevarustelu on vuosikymmenen loppupuolella saanut vinosti kiihtyvän vauhdin ja kansainväliselle kanssakäymiselle on tahdikkuuden, asiallisuuden ja pidättyvyyden sijasta antamassa leimaa uhoaminen voimantunnolla. Erityisen huolestuttava kehitys on ollut Euroopassa, josta liennytys lähti liikkeelle." Näin Kekkonen ruoskii melko suorasanaisesti ja ankarasti myös suurvaltoja vääränlaisesta politiikasta. Maailmanrauha on uhattuna. Kekkonen ei suoraan sano, kuka uhoaa voimantunnolla, mutta epäselväksi ei jää, että viesti on suunnattu suurvaltojen johtajille sekä Natolle ja Varsovan liitolle.

Vuoden 1981 puheessa Kekkonen arvioi edelleen, että "kansainvälistä tilannetta leimaa yleinen epävarmuus sekä huoli huomisesta. Suurvaltojen keskinäinen epäluuloisuus ja kyräily näyttävät jatkuvan samalla kun asevarustelu etenee kiihtyvässä tahdissa." Kekkonen muistuttaa ankarasti samassa puheessaan, että "saattaa olla pahanlaista itsepetosta" tuudittautua ajatteluun, että me suomalaiset olemme turvassa: "Voi vain kuvitella, mitä maailmansota tällä hetkellä merkitsisi, vaikka ydinaseita ei käytettäisikään." Kekkonen tajuaa puheidensa vakavuuden. Hän käyttää kovia sanoja pehmeiden arvojen puolesta. Hän näkee tarpeelliseksi selittää kuulijoilleen, miksi näistä asioista on puhuttava: "Olen edellä kuvaillut tämän päivän maailmanpoliittista tilannetta varsin mustanpuhuvien väreillä. En ole tehnyt sitä pessimismillä lisätäkseni, vaan pyrkäkseni osoittamaan, kuinka vakavista asioista nyt todella on kyse." Kekkonen puhuu tilanteen kuvailusta, ikään kuin kyse olisi kiistattomista faktoista, jotka hän haluaa saattaa muille tiedoksi. Näiden tosiasioiden julkituontiin häntä pakottaa velvollisuudentunto: liennytys ja asevarustelun rajoittaminen on välttämätöntä. Samalla Kekkonen tulee kertoneeksi, että ne asiat, joiden puolesta hän on kansainvälisesti toiminut, ovat tärkeitä – ja hän itse mies paikallaan, maailmanrauhan arkkitehtinä. Viimeisessä puheessaan 1981 hän jatkaa edellisvuoden linjoilla. Kertaus on opintojen äiti, maan isä ehkä ajattelee: "Voi vain kuvitella, mitä maailmansota tällä hetkellä merkitsisi, vaikka ydinaseita ei käytettäisikään. – –. Olen edellä esitellyt monia synkeiltä vaikuttavista näkemyksistä ajan ilmiöistä. Tarkoitukseni ei kuitenkaan ole peljättyä ketään. Haluan vain havahduttaa jokaisen meistä huomaamaan kuinka välttämätöntä on liennytys ja asevarustelun rajoittaminen." Kekkonen käyttää ehkä tiedostamattaan raamatullista peljättyä-verbiä.

Liennytys näyttääkin olevan lyhyt suvantovaihe Kekkonen kauden maailmassa. Sekä Kekkonen ensimmäisestä että viimeisestä puheesta käy hyvin ilmi ajan todellinen henki: maailmaa uhkaavat kohtalokkaat vaarat. Vuonna 1957 Kekkonen jatkaa edeltäjänsä J. K. Paasikiven kauhisteluja ja toteaa "levottomuuden vallitsevan kansainvälisessä politiikassa". Kekkonen väläyttää kolmannen maailmansodan mahdollisuutta. Kylmän sodan vastakkainasettelu on aiheuttanut hänen mukaansa sen, että "rauhattomuus ynnä pelko vallitsee ihmisten mielissä". Kekkonen mielestä on kuitenkin vielä perusteltua toivoa, että "ihmiskunta säästyy hävitykseltä ja tuholta". Vuonna 1981 tilanne näyttää puheen perusteella hämmästyttävän samanlaiselta. Edelleen "kansainvälistä tilannetta leimaa epävarmuus ja huoli huomisesta", sodat riehuvat maailmalla ja laajamittaisen maailmansodan uhka on koko ajan olemassa. Kekkonen kertoo inhorealistisen tarkasti, kuinka monta tuhatta kiloa räjähteitä maailman asevarastoista riittää jokaista maapallon ihmistä kohti. Siis myös jokaista suomalaista kohti. Maailmanlopun kuvien maalailu aloittaa ja päättää Kekkonen uran uuden vuoden puhujana.

Pettymys liennytyksen laimentumiseen ja suoranaiseen väljähtymiseen näkyy myös siinä, millaisia sanoja Kekkonen puheissaan käyttää. Sanaa *rauha* Kekkonen käyttää puheissaan 25 kertaa, *sotaa* 23 kertaa. Ensimmäisessä puheessa *rauha* toistuu kuusi kertaa, *sota* kolmesti; viimeisessä puheessa *rauha* on käytössä kolme kertaa, *sota* eri muodoissaan seitsemän kertaa (*sota*, *maailmansota*, *ydinsota*). Viimeisessä puheessa hän käyttää lisäksi sellaisia levottomuudesta kieliviä sanoja kuin *asevarustelu*, *epävarmuus*, *selkkaus*, *huoli*, *epäluuloisuus*, *kyräily*, *ihmisuhri* ja *tuhovoima*. Miten tulkita tällaisia valintoja? Yksi mahdollinen tulkinta on, että Kekkonen oli aidosti sillä kannalla, että maailmanpoliittinen tilanne on räjähdysaltis. Toinen tulkinta on, että tällaisella tarkoitushakuisella uhkaretoriikalla Kekkonen rakensi itselleen oikeassa olijan roolia, johtajuutta, valtiomieheyttä. Ehkä häneen vaikuttivat kummatkin motiivit.

Kiistatonta on, että Kekkonen loi uudenvuodenpuheilla itsestään kuvaa johtajana, joka tuntee maailman tilanteen ja joka omalla toimillaan voi vaikuttaa rauhan ja turvallisuuden puolesta. Kekkoselle juuri sanat olivat tekoja, toisin kuin monille nykypoliitikoille, jotka vaativat ryhtymistä sanoista tekoihin. Kekkonen oli kielimies sanan syvimmissä merkityksessä.

Luotamme Neuvostoliittoon

Niin Kekkosen puheista kuin useimmista muistakin uudenvuodenpuheista on luettavissa ristiriitainen viesti: toisaalta kansalaisten kuuluu olla huolissaan ja pelätä huomisen puolesta; toisaalta Suomen suhteiden ulkomaailmaan painotetaan olevan erinomaiset. Ei voi välttyä miettimästä, mitä tarkoitusta palvelee kansalaisten jatkuva pelottelu maailmanlopulla tai muilla uhkakuvilla. Kuuluuko tämä jollakin tavalla presidenttiyteen kuin luontojaan – onko presidentti jonkinlainen isähahmo, jonka on muistutettava lapsia suuren maailman vaaroista? Vai onko tällainen kielenkäyttö sittenkin raakaa valtopoliittikkaa siinä mielessä, että turvattomuuden kokeminen ja pelko panevat kansalaisen tukeutumaan enemmän valtiovaltaan – ja Johtajaan. Pelkäävä ja epävarma kansalainen tulee valtiokoneiston helmoihin ja on vallankäyttäjille helppo saalis. Samalla tietenkin tullaan pönkittäneeksi suomalaista yhteiskuntajärjestystä: uhkia on, mutta älkää peljätkö, järjestelmä tarjoaa turvaa.

Kuten arvata saattaa, Kekkonen puhuu paljon Neuvostoliitosta, ja myös nämä puheet voi nähdä määrätietoisena valtopolitikointina. Kekkosen puheiden perusteella Suomen ulkosuhteet rakentuivat pitkälti Neuvostoliiton varaan. Tämä on Suomen linja. Kun Suomi esimerkiksi tekee kauppasopimuksia Länsi-Euroopan kanssa, Kekkonen kiirehtii vakuuttamaan, että se ei vaikuta "ulkopolitiikkamme peruslinjaan". Kenelle Kekkonen tässä puhuu? Naapurimaan tovereille? Suomalaisille, joille pitää muistuttaa, että naapurissa asuvan karhun kanssa kannattaa kaveerata? Että toisin kuin yleensä tätä karhua voi myös lypsää?

Luottamus. Miten kaunis ja tunteikas sana se onkaan. Yksi luottaa toiseen; mutta luottaako toinen yhteen. Todellinen luottamus rakentuu bilateraalisesti, jolloin molemmat luottavat yhtä lailla: uskovat, voivat turvautua, ovat varmoja toistensa tuesta. Kekkosen uudenvuodenpuheiden perusteella tärkeintä on, että Neuvostoliitto luottaa Suomeen. Suomen on ansaittava tämä "luottamus". Kovin tärkeää ei ole, luottaako Suomi Neuvostoliittoon.

Joskus Kekkonen kuvaa luottamuksella yleisemmin myös kansojen välisiä suhteita, esimerkiksi 1957: "Luottamuksen ilmapiiri kansojen välisissä suhteissa on heikentynyt." Mutta erityisesti Suomen ja Neuvostoliiton suhteet perustuvat luottamukselle. Tämä luottamus on mielenkiintoinen otus. Kekkonen tekee siitä puheissaan jotakin hyvin

kouriintuntuva, totta. Luottamus voi "kadota". Jos luottamus katoaa, se pitää "palauttaa". Niinpä vuoden 1959 puheessa Kekkonen määrittelee Suomelle mission: "Suomen politiikan tehtäväksi alkavana vuotena siirtyy Suomen ja Neuvostoliiton välisen luottamuksen palauttaminen. Tämä on sitäkin välttämättömämpää, kun maailmanpoliittinen tilanne on pelottavasti synkistynyt ja vaaravyöhykkeet ovat uhkaavasti lähenemässä sitä pohjoista piiriä, jonka me niin mielellämme olemme kuvitelleet rauhan tyyssijaksi." Tämä luottamuksen menetys liittyy ns. yöpakkaskriisiin. Sen syynä oli se, että Neuvostoliitto arveli Suomen yrittävän muuttaa ulkopoliittista linjaansa. Kekkonen peräänkuuluttaa puheessaan maidemme välisen "luottamuksen palauttamista" eli Neuvostoliittoa miellyttävän ulkopoliittikan jatkamista.

Kekkonen kutsuu luottamuksen apuun myös vuonna 1962 selostaessaan noottikriisiä kansalaisille. Kekkonen Novosibirskissä käymien neuvotteluiden jälkeen neuvostojohto on perunut nootissa esittämänsä vaatimukset. Kekkonen ilmoittaa kansalleen, että "Hrustsev lausui luottavansa tahtoomme ja kykyymme ylläpitää Suomen puolueettomuuslinjaa". Kekkonen siis on onnistunut vakuuttamaan neuvostojohtoa siitä, että Suomeen kannattaa luottaa. Nykyään jotkut tutkijat pitävät noottikriisiä Kekkonen tilaamana. Sen avulla Kekkonen sai osoittaa hallitsevansa Neuvosto-suhteet ja olevansa välttämätön Suomelle luottamuksen takuumiehenä. Neuvostoliitto luottaa Kekkoeseen, Neuvostoliitto luottaa Suomeen. Olipa nootti tilattu tai ei, Kekkonen valittiin uudelleen presidentiksi. Kekkonen siis käytti luottamuksen ideaa taitavasti myös sisäpoliittisena välineenä. Hänen täytyy johtaa maata, koska vain häneen itänaapuri luottaa.

Luottamuksen "säilyttäminen" on Kekkonen mukaan Suomelle elintärkeää. Sen puolesta täytyy "tehdä töitä", ja sen "menettäminen" uhkaa Suomen olemassaoloa. Luottamukseen voi tulla "säröjä", mikä tarkoittaa sitä, että syystä tai toisesta suuri ja mahtava naapuri kadottaa luottamuksensa Suomeen. Esimerkiksi 1966 Kekkonen ei epäröi käyttää velvoittavia pakkolauseita tästä asiasta puhuessaan: "Meidän on pidettävä huolta, että luottamus, jonka olemme vaikeissa olosuhteissa ulkopoliittikallemme hankkineet, säilyy ja vahvistuu."

Luottamusretoriikka voidaan siis nähdä paitsi neuvostoliittolaisten rauhoitteluna myös suomalaisten asenteiden muokkauksena. Voisi puhua ikaikaisen naapuripelon hälventämisestä tai ryssävihan hautausprojektista. Suomalaiset on saatava näkemään, että idästä tulee muutakin hyvää kuin aurinko. Paasikivi oli alkanut jo vuoden 1946 uudenvuodenpuheissaan karkottaa itäpeikkoa suomalaisten hampaidenkolosta ja mielistä. Kekkonen jatkaa jääräpäisesti tällä linjalla, vaikka tietää, että monen härmäläisen taskussa käsi on nyrkissä. Kekkonen pyrkii vaikuttamaan suomalaisten Neuvostoliitto-kuvaan myös muilla tavoin. Hän muun muassa yrittää vakuuttaa, että neuvostoliittolaiset ovat kiinnostuneita Suomesta ja arvostavat suomalaisia. Näin Kekkonen vetoaa suomalaisten oletettuun huomion ja -kehujenkipeyteen puheessaan 1959: "Valtiovierailu osoitti monella tavalla, kuinka lämmintä kiinnostusta ja myötätuntoa neuvostokansat ja heidän johtajansa tuntevat Suomen kansaa kohtaan."

Luottamus tarkoittaa YYA-kielessä myös sitä, että on joitakin kiellettyjä puheenaiheita, tabuja. Baltiasta tulee vaieta – Kekkonen puheiden perusteella ei ole mitään Baltiaa. Alkuvuosinaan Kekkonen saattaa vielä lipsauttaa sellaisen potentiaalisesti luottamusta horjuttavan sanan kuin "neuvostokansat", mutta myöhemmin on vain yksi ja yhtenäinen "neuvostokansa". Luottamuksen henki vaatii, että Pohjoismaistakaan ei kannata vaahdota. Tässä mielessä sota muutti kaiken. Sodanaikaisissa puheissa itänaapuri on vielä "imperialistinen Venäjä", joka ei kuulu "sivistyneisiin kansoihin", kun taas suomalaiset on yksi "Pohjolan sivistyskansoista". Sodassa Suomi puolustikin Kallion (1940) sanoin "pohjoismaista vapautta ja todellista kansanvaltaa". Neuvostoliiton naapurissa pohjoismaihin leimautuminen ei palvele *luottamusta*. Kekkonen kyllä puhuu

pohjoismaisesta yhteistyöstä usein, mutta varovaiseen sävyyn, ei tunteikkaasti tai ylistäen, kuten aiemmin oli tapana ja kuten myöhemminkin on puhuttu. Pohjoismaista kanssakäymistä hehkuttaa uudelleen Mauno Koivisto vuonna 1992, siis Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen. Luottamuksesta ei enää kannata välittää ja naapurisuhteet määritellään uudella tavalla.

Luottamuksen hengen mukaista on niin ikään jättää puhumatta maanpuolustuksesta. Naapurihan voisi ajatella, että puolustus tarkoittaa sitä, että joku on hyökkäämässä. Yrittävätkö ne väittää, että me olemme uhka. Toisin oli mahtipontisissa sota-ajan uudenvuodenpuheissa. Maanpuolustuspuhe sivalteli kuin kranaatinheitin. Sellaiset lauseet kuin "puolustustahtomme on ehyt" tai "puolustamme horjumattomana ja lujana maata" olivat puheiden peruskauraa. Sota muuttaa tässäkin kaiken, erityisesti se, että pieni Suomi jäi toiseksi. Paasikivi tosin vielä toteaa, että "Suomen puolustaminen on ensimmäinen yhteinen peruskysymys, josta tulee olla yhtä mieltä". Sen sijaan Kekkonen ei mainitse "puolustusta" kertaakaan virkakautensa aikana, ei vaikka Kekkonen kauteen mahtuu kolme itsenäisyyden juhluvuotta. Koivisto rohkenee palauttaa teeman puheisiin, kun jättiläisen jalat ovat katkenneet. Hän ottaa heti puheeksi, että "maalla on oltava puolustuskykyä". Hän muistuttaa, että "meidän on syytä huolehtia omasta puolustuksestamme". Myös Martti Ahtisaari ja Tarja Halonen puhuvat maanpuolustuksesta, ja sotien veteraaneille on nykyuudenvuodenpuheissa asiallista osoittaa kunnioitusta. Se, mikä muilla presidenteillä on "puolustusta", on Kekkosella "itsenäisyyden vahvistamista" tai "säilyttämistä". Vuoden 1977 puheessaan Kekkonen mainitsee, että "suomalainen pitää arvossa kansallista itsenäisyyttä siitä riippumatta, mitä hän ajattelee yhteiskuntajärjestyksestämme". Tässä näkyy, kuinka varovainen Kekkonen osaa olla. Hän kuvailee suomalaisen mielipiteitä ikään kuin ulkopuolisena tarkkailijana, jolloin tarkkailijan arvio näyttyy totena. Suomalaisesta Kekkonen puhuu yksikössä, mikä lisää viestin tehoa: tämä koskee jokaista suomalaista. Yhteiskuntajärjestyksestä hän ei enää puhu ulkopuolisena uutisoijana, vaan yhtenä meistä, sillä yhteiskuntajärjestyksemme on yhteistä omaisuuttamme. Näin Kekkonen onnistuu samalla sekä olemaan suuttamatta luottamuksen haltijoita että suostuttelemaan suomalaisia yhteisen itsenäisyysaatteen puolelle.

Luottamus loppui, kun luottaja loppui. Neuvostoliiton kaatuminen tiesi myös orwellmaisen luottamusretoriikan hautajaisia. Kekkonen puheita lukiessa tulee usein kysyneeksi itseltään, mikä onkaan 2000-luvun luottamus. Mikä on uudenvuodenpuheissa tai yleisemmin yhteiskunnallisessa keskustelussa käsite, jolla voidaan perustella useimmat päätökset ja oikeuttaa päättömätkin teot? Hakematta mieleen tulee talous ja markkinat sekä markkinavoimat.

Talouden tosiasiat tunnustettava

Taluspuhetta uudenvuodenpuheetkin ovat paljolti olleet, eritoten Kekkonen aikana. Jo Paasikivi määrittelee uudenvuodenpuheen *tilinpäätökseksi*, ja Kekkonen jatkaa samalla linjalla. Esimerkiksi 1961 hän sanoi tekevänsä "tilinpäätöstä kuluneesta vuodesta". Pariin otteeseen Kekkonen keskittyy puheessaan pelkästään talouteen ja sivuuttaa jopa luottamuksen.

Kekkonen oli numeromiehiä. Puhuessaan taloudesta Kekkonen palaa myötään lukuihin ja prosentteihin. Laskelmat todistavat sen, mikä tuntuu selvältä heti, kun tekstejä lukee: Kekkonen käyttää numeraaleja huomattavasti muita presidenttejä tiuhempaan tahtiin. Lukusanoja on hänellä jopa 3 prosenttia kaikista sanoista. Muilla

presidenteillä vastaava luku jää alle kahden. Talousmiehenä pidetyn Koiviston puheissa numeraaleja on alle prosentti kaikista sanoista, samoin Halosen puheissa.

Katkelma vuoden 1962 puheesta antaa hyvän kuvan siitä, millaista Kekkonen numerousko on. Hän esittää ensin yleisiä lukuja "kansantuotteen määrän noususta" ja "teollisuustuotannon määrän etenemisestä" ja kiinnittää sen jälkeen huomiota yksityiskohtiin: "Maataloudessa kokonaissato jäi viime vuonna n. 3,5 % edellistä pienemmäksi, mutta sitä on silti pidettävä hyvänä, sillä esim. leipäviljan kohdalla sato muodostui viljelyalan lisäämisen johdosta lähes 11 % edellisvuotista suuremmaksi. Metsätaloudesta tehdyt arviot viittaavat siihen, että kaupallisten hakkuiden kokonaiskertymä olisi kulumassa olevana hakkuukautena noin 50 milj. pinokuutiometriä, eli noin 5 % suurempi kuin edellisenä kautena."

Kekkonen rakentaa talousasiantuntijan rooliaan myös viittaamalla (muihin) asiantuntijoihin: "asiantuntijain arvion mukaan" tai "asiantuntijain mielipiteen mukaan". Tavallista on viitata myös yleisiin totuuksiin tai tietoihin: "Jokainen näkee, että näin ei voi jatkua." (1964); "kuten tunnettua" (1965); "Yleisten teorioiden mukaan" (1968), "Virallisten asiakirjojen mukaan" (1978). Suosimalla numerotietoja ja viittaamalla auktoriteetteihin – esimerkiksi hieman mystisiksikin jääviin asiantuntijoihin – Kekkonen pyrkinee vakuuttavuuteen. Tällainen puhe vaikuttaa ammattimaiselta. Se tekee vaikutuksen niihinkin ja ehkä erityisesti niihin, jotka eivät ole alan asiantuntijoita. Kekkonenhan puhuu kuin uutistoimittaja, ja uutistoimittajiin Suomessa on tapana luottaa.

Kuten useimmista Kekkonen kielellisistä valinnoista myös tästä asiantuntijapuheesta voi sanoa, että Kekkonen tietää, mihin pyrkii ja miten pyrkimyksissä voi onnistua. Tietoa tai vaikutelmaa totuudesta on hyvä käyttää argumentoinnissa, omien näkemysten perustelussa ja selittämässä sitä, miksi pitää toimia, niin kuin Kekkonen haluaa. Puheesta toiseen Kekkonen esittää, että menestyksekkään (valtion)talouden hoidon lähtökohdana pitää olla "tosiasioiden tunnustaminen". Tähän tapaan: "Vuosi 1958 tulee asettamaan maamme talouselämän vaikeiden ongelmien eteen. Ne eivät ole suinkaan ylivoimaiset, mutta niiden ratkaiseminen niin, että kansan elinedut voidaan varjella vaatii tosiasioiden tunnustamista, vastuuntunnetta ja sosiaalista mieltä." Näin Kekkonen tulee vahvistaneeksi käsitystä, jonka mukaan talous on jotain, jossa on kiistattomia, numeroin osoitettavissa olevia totuuksia. Niitä vastaan ei voi kamppailla. Nykyään puhutaan vastaavasti markkinavoimista ja niiden lainalaisuuksista, jotka ovat ikään kuin ihmisestä riippumattomia. Vuonna 1959 Kekkonen rinnastaa "tosiasiat" ja "itsekurin", sen, että taloudellisista vaikeuksista selvittää, kun ollaan realisteja ja kurinalaisia: "Tarvitsemme vain tosiasiain tunnustamista ja itsekuria, niin selviämme vaikeuksistaamme. Uskon lujasti, että niin tapahtuu."

Talospuhe on Kekkosella usein velvoittavaa pakkopuhetta vuoden 1975 tapaan: "Meidän on pakko totuttautua siihen, että ajan mittaan voimme lisätä kulutusta ja investointeja vain siinä määrin kuin oma tuotantomme kasvaa." Kekkonen näkee talouskehityksen usein synkeässä valossa ja piiskaa näin kuulijoita realismiin ja kovaan työhön. Näin 1972: "Alkaneen vuoden taloudelliseen kehitykseen en suhtaudu kovinkaan optimistisesti." Kekkonen velvoittavaan pakkopuheeseen sisältyy usein varoituksen sanoja, niin myös 1977: "Näyttää siltä, että olemme joutuneet hyvinvointiyhteiskunnan äärimmäisten kysymysten eteen. – –. Ajan oloon emme tietenkään voi jatkuvasti tuoda toisista maista enempää kuin kykenemme sinne viemään. – –. Olemme jo kulkeneet uhkarohkeasti ja vaarallisen pitkälle tällä lavealla tiellä."

Taitavan talous- ja totuusretoriikan ansiosta Kekkosesta syntyy rehti ja jämerä vaikutelma: tämä mies ei kiertele eikä kaartele, saati kaunistele tosiasioita, vaan puhuu asioista, niin kuin ne ovat. Joskus Kekkonen ottaa itsekin puheeksi verrattoman rehellisyytensä, esimerkiksi 1978: "Tulen teille aluksi esittämään eräitä tietoja maamme

talouselämästä päättyneen vuoden ajalta. Ne eivät ole ilahduttavia mutta minusta on paikallaan, mitään kiertelemättä, esitellä asioiden tila sellaisena kuin se virallisten asiakirjojen mukaan nähdään."

Kekkosen talouspuhe on siis asiantuntijapuhetta, puhetta taloudesta tutkijoiden, yritysten ja taloushallinnon kielellä. Luulisi, että epähavainnollisuudessaan se karkottaisi kuulijat. Mutta ei. Esimerkiksi 1973 kansalaiset taas nauliutuvat vastaanottimiensa ääreen kuulemaan johtajan arvioita siitä, miten "aallonpohja ohitettiin", "nousukauden sytykkeenä oli viennin voimakas kasvu", "kokonaistuotannon määrä lisääntyi", tapahtui "hintojen kohoaminen" sekä "elinkustannusindeksin nousu". Talous elää tässä kielenkäytössä omissa sfääreissään, joista ihminen on kadonnut – tai tietoisesti pantu katoamaan. Ihmisten toimet eivät esimerkiksi lähetä liikkeelle nousukautta, vaan nousukausi on itsenäinen toimija: "nousukausi lähti liikkeelle".

Kansa tuntui lumoutuvan Kekkosen puheista, jotka rakensivat ikään kuin omaa todellisuuttaan. Faktoja vilisevän puheen viehätys saattaakin olla siinä, että kokonaisuus näyttää ikään kuin fiktiiviseltä maailmalta, jota puhuja hallitsee. Me kuulijat voimme keskittyä ihaillemaan johtajamme taituruutta: on se tuo Kekkonen pätevä mies, kyllä Urkki osaa. Voi ehkä nähdä niinkin, että ainakin osa talouspuheesta on suunnattu ensisijaisesti asiantuntijoille, poliitikoille ja virkahenkilöille. Kekkonen esitti tosiasioita ja niiden pohjalta vaateita: numeroilla uhaten hän patisteli asianosaisia töihin, siis haluamiinsa töihin.

Talouspuheista käy ilmi, että Kekkonen osasi aistia ajan henkeä. Alkuvuosina hän vielä puhuu toistuvasti luonnonvarojen hyödyntämisestä ja taloudellisesta kehityksestä, mutta 70-luvun alussa hän katsoo asiaa luonnonsuojelun näkökulmasta. "Kehittyneiden kansakuntien hyvinvointi heijastuu elinympäristön huonontumisena", havahtuu Kekkonen 1970. Kuten edellä osoitamme, kansainvälisistä suhteista puhuessaan Kekkonen esittää usein synkkiä uhkakuvia, jopa maailmanlopun profetioita. Sama synkistely ja ihmiskunnan tuhoutumisella pelottelu toistuu vihertyneen Kekkosen luontopohdinnoissa. Välinpitämättömyys luonnosta on hänen mukaansa yhtä tuhoisaa kuin atomiasein käytävä maailmansota. Kekkonen arvioi – jälleen kerran suurvaltoja mielistellen – että atomiaseiden hallitsijat tuntevat vastuunsa asiassaan. Kansalaiset sen sijaan eivät tunne vastuutaan luontoa kohtaan, Kekkonen ärhentelee. Kun tarkastellaan elinympäristön saastumista, luonnonvarojen ehtymistä ja kehitysmaiden ongelmia, on "täydellisen tuhon ennustajien luku kasvamassa", arvioi Kekkonen 1972.

Numero- ja tosiasiaretoriikan vastapainoksi Kekkonen osaa paikoin myös osoittaa epävarmuutta. Hänestä tulee kriittinen kyselijä, joka osaa epäillä myös selviöitä. Tästä hyvä esimerkki on vuodelta 1976: "Nopea yhteiskunnallinen muutos ja taloudellisesti kireä tilanne voivat johtaa sisäiseen epävarmuuteen. Onko kehitysuskomme perustunut epäluotettaville laskelmille, tavoittelemme tarpeetonta ja hyödyttömiäkin, miten meidän käy? Epäily on tarpeen, sillä ilman epäilyä ei ole kehitystä, ilman uudelleenarviointeja ei ole edistystä."

Kriittisestä kyselijän vastapainoksi puheissa näkyy myös tyystin toisenlainen Kekkonen: Talouspuheen tiimellyksestä katsoo paikoin visionääri, joka rakentaa kuvaa utopiasta, unelma-Suomesta, satumaasta. Vuonna 1967 Kekkonen vetoaa tunteisiin erityisen voimakkaasti: "Me kaikki tiedämme, että maa ei ole valmis – kaukana siitä –, mutta tähänastiset saavutukset antavat meille vankan luottamuksen siihen, että nykyiset ja tulevat sukupolvet rakentavat tälle rakkaalle niemellemme kukoistavan ja onnellisen maan." Puheissa toistuu ajatus, jonka mukaan Suomi ei ole koskaan valmis. Entisenä huippu-urheilijana Kekkonen piiskaa kansalaisia aina suurempiin saavutuksiin. Nyt on hyvä, mutta jatkossa pitää pystyä parempaan. Siellä jossain häämöttää valon maa.

Yksi uudenvuodenpuheiden keskeisistä tehtävistä on tulevaisuudenuskon valaminen kansaan. Svinhufvudista Haloseen kansalaisille on opetettu, että tämä rakennus ei koskaan valmistu. Tulevaisuudessa kaikki on paremmin, kunhan vain jaksamme ahertaa ja yrittää. Oikeastaan tämä on aika hätkähdyttävää. Millaisille ideologisille perustuksille tätä kansaa uudenvuodenpuheissa on rakennettu ja yhä rakennetaan? Emmekö koskaan saa hengähtää tai olla tyytyväisiä. Eikö kansa saa olla heikko, entä kansalainen. Pitääkö tässä kilpailussa käyttää kaikkia mahdollisia keinoja. Mikä suomalaisuudesta tekee jotenkin erityistä?

Köyhiä kosiskelemissa

Edellä kuvailemme, miten Kekkonen hehkuttaa kansan yhtenäisyyttä, mielistelee ja sittemmin myös opastaa suurvaltoja sekä osoittaa hallitsevansa talouden kiemurat. Näilläkö silosanoilla ja rupisilla riimeillä hänestä tuli suuri johtaja? Yksi leimallinen Kekkonen uudenvuodenpuheiden piirre on tähän saakka jäänyt vähälle huomiolle. Kekkonen on erittäin taitava kosiskelemaan ei vain koko kansaa vaan myös pienempiä ryhmiä, kansan osia. Hän halua kielellisesti muun muassa "syrjäseutujen" ihmisiä, vähäosaisia, naisia, nuoria, lapsiakin. Niin ikään hän esittää poliittisille päättäjille sellaisia pakkoja, joita on vaikea ohittaa käytännön päätöksenteossa. Uudenvuodenpuheessa ryhmille suunnattujen sanojen todistajaksi kutsutaan koko kansa, mikä varmasti omalta osaltaan lisää sanojen tehoa.

Yksi toistuvista teemoista on aluepoliittinen tasa-arvo. Kekkonen puhuu "syrjäseutujen ongelmista", "alikehittyneistä alueista", "vähäväkisimmästä kansanosasta ja taloudellisesti heikoimmista alueista". Näin 1971: "Kansantulomme henkeä kohden on tällä hetkellä 7100 mk vuodessa. Kuulumme tässä suhteessa parinkymmenen maailman vauraimman maan joukkoon. Kuitenkin erot tulotasossa ja siten aineellisessa hyvinvoinnissa antavat aiheita syvään huoleen, jos ajatellaan eri väestöryhmiä ja alueita." Harvoin Kekkonen kuitenkaan määrittelee tarkemmin, mitkä paikat ovat noita kurjia syrjäseutuja. Vuonna 1965 hän toki sanoa sivaltaa, että "Kainuun köyhällä ihmisellä" tulee olla samat mahdollisuudet koulutukseen kuin "Helsingin herralla". Tässä näkyy taas Kekkonen taitavuus puhujana: hän pukee sanoiksi sellaisen ideologisen vastakkainasettelun, jonka kansalaiset hyvin tuntevat ja tunnustavat. Viestin perillemeno auttane se, että Kekkonen puhuu samalla myös itsestään: hän on sekä Kainuun köyhä että Helsingin herra.

Maa- ja metsätalousväellä on erityinen paikka Kekkonen sydämessä, kuten vuoden 1970 puheesta käy ilmi: "Nopea talouselämän rakenteellinen muuttuminen aiheuttaa luonnollisesti myös mukautumisongelmia. Suhteellisesti eniten nämä tuntuvat maamme syrjäseuduilla, joilla erityisesti maatalouden osuus tuotannosta on suuri. – –. Sallittakoon minun huomauttaa, että tämä ei anna aiheita rangaista yksityisiä maataloudenharjoittajia." Kekkonen on pyytävänä lupaa huomauttaa. Tämä on kielipeliä, jonka Kekkonen taitaa. Hän arvelee kansalaisten pitävän näennäisestä luvanpyynnistä ja lienee oikeassa. Samalla hän saa varsinaisen viestinsä läpi: maataloudenharjoittajia ei saa rangaista.

On suorastaan liikuttavaa, miten hyvä sato jaksaa aina ilahduttaa Kekkostä. Tällaisessa yhden ammattikunnan tai kansanosan suosimisessa voi olla vaaransakin, mutta asiassa on tämäkin puoli: Kekkonen tausta tunnettiin, ja suomalaisiin ilmeisesti vetoaa se, kun ihminen ei peittele juuriaan eikä unohda lähtökohtiaan. Lisäksi maatalous ja maaseutu ovat erityisasemassa suomalaisuudessa. Suomen on ajateltu elävän maasta ja kaikenlainen talonpoikaisjärki on ollut arvostettua. Siihen Kekkonenkin vetoaa 1975:

"Omavaraisuudesta ajattelin kuten ennen vanhat talonpojat sanoessaan: 'ei kunnolla piisaa, ellei vähän jää'."

Yksi joukkio, jota Kekkonen välillä sivaltelee, on yhteiskunnalliset päättäjät. Hän vetoaa puheissaan usein etujärjestöihin ja puolueisiin yhteistyön ja kompromissien puolesta: neuvotelkaa, sopikaa, tehkää myönnytyksiä. Aina kun presidentti puhuu tällaisista ryhmistä, hänellä on valtakunnallisen sovittelijan rooli. Kekkonen aikana työmarkkinajärjestöjen sopu tai enemmistöhallitukset eivät olleet kirkossa kuulutettuja. Kekkonen vaatii "vastuuta" ja "yhteistyötä". Välillä hän ottaa tehtäväkseen muistuttaa päättäjiä demokratian periaatteista, kuten 1958: "Enemmistöhallitus sellaisenaan ei siis meidän oloissamme takaa hallitusten pysyvyyttä. Tärkein edellytys on yhteistyön tahto ja taito puolueiden kesken. – –. Yhteistyötä ei voida rakentaa yhden osapuolen tahdon varaan, vaan siinä on otettava huomioon myös toisten osapuolten näkökannat. Tämä sovittamisen, keskitien etsimisen politiikka on vaikeaa ja epäkiitollistakin, mutta monipuoluejärjestelmän vallitessa se on demokratian käytännöllisen toteuttamisen kulmakivi." Välillä Kekkonen yrittää myös tasoittaa "henkilöihin liittyviä vastakohtaisuuksia", jotka vaikeuttivat puolueiden välistä yhteistyötä. Poliittika on Kekkoselle monessakin mielessä henkilökohtaisiin suhteisiin perustuvaa toimintaa.

Kekkonen katsoi asiakseen myös viilentää tunteita vaalien alla vuoden 1966 tapaan "Vaikka vaalitaisteluun jää verraten vähän aikaa, on odotettavissa, että se muodostuu kiivaaksi. Rohkenisin kuitenkin pyytää, että vaalitaistelun kuumuudessa ei unohdettaisi niitä vaatimuksia, joita vaalien jälkeinen aika asettaa eri puolueille ja ryhmille. – –. Vastakohtia voidaan tasoittaa ja vaikeuksista voidaan selviytyä vain yhteistyön ja yhteistunnon avulla." Sovitteleva presidentti yrittää pitää muut päätöksentekijät poissa toistensa kurkusta. Uudenvuodenpuheiden perusteella Kekkonen ohjenuorana sisäpolitiikassa oli konsensus – aikana, jolloin konsensuksesta ei vielä suureen ääneen puhuttu. Ei tämä tietenkään ole mitenkään yllättävää. Mikäpä palvelisikaan vahvan johtajan päämääriä paremmin kuin yksituumainen hallitus ja hallintokoneista, siis sellainen, jossa johtaja määräisi tahdin.

Maalaisten ja päättäjien lisäksi Kekkonen muistaa usein myös nuorisoa. Nuorista puhuminen on tavallista uudenvuodenpuheissa yleisemminkin. Yleensä nuorisoon joko suhtaudutaan paheksuvasti ja huolestuneesti tai ylistetään nuorisoa tulevaisuuden toivoksi. Kallio on 1939 huolissaan nuorison juopottelusta, Paasikivi henkisestä haparoinnista isänmaallisuuskysymyksissä 1952. Kekkonen valitsee toisen tien. Hän tuntuu ymmärtävän nuoriso eikä pidä radikaalisuutta lähtökohtaisesti kielteisenä asiana. 1970 hän näkee, miten nuoriso aivan aiheellisesti "tuntee hätää ympäristön ja luonnon saastumisesta". Seuraavana vuonna hän jatkaa samasta teemasta ja ylistää, että "nuoriso työskentelee tulevan olemassaolonsa puolesta". Tällainen puhe saa kehumisen merkityksen, sillä muutoin Kekkonen kyllä jaksaa torua suomalaisia yleisestä välinpitämättömyydestä suurissa kysymyksissä. Nuoriso sentään välittää.

Nuorison esiin nostaminen kertoo myllerryksestä suomalaisessa yhteiskunnassa. 1960-luvulla radikaali vasemmistolaisuus nosti päätään erityisesti nuorten keskuudessa. Vanha vallattiin 1968, ja yllättäen Kekkonen tuki valtaajia. Yksioikoisen selityksen mukaan Kekkonen näin ottaa tilanteen haltuunsa ja saa radikaalit puolelleen. Kapinalta viedään voima, kun kapina saa ylimmän vallan tukea. Vähemmän on pohdittu sitä vaihtoehtoa, että Kekkonen saattoi aidosti olla uusien ajatusten puolella tai ainakin sitä mieltä, että uusi ajattelu on tervetullutta ja luutuneita rakenteita pitää kyseenalaistaa. Ehkä Kekkonen valta on 1960-luvun lopussa jo niin hyvin pönkitettyä, että Kekkosella itsellään on mahdollisuus tukea sellaisiakin toimia, jotka mahdollisesti voivat nakertaa valtaa. Ehkä Kekkonen ymmärtää, että aika on sellainen vihollinen, jota ei voi lyödä, vaan jonka kanssa kannattaa liittoutua. Voisiko olla jopa niin, että Kekkonen tunsu itsensä nuoreksi tukiessaan

nuoria. Ei olisi mitenkään tavatonta, että myyttinsä lumoama suurmies kuvittelisi itsensä ikinuoreksi, kuolemattomaksi.

Varmasti Kekkonen nuorisomyönteisyydessä oli sekä aitoa tunnetta että tarkoitushakuista järkeilyä. Uudenvuodenpuheiden perusteella Kekkonen pelasi taas taitavaa merkityssotaa monilla rintamilla samanaikaisesti. Nuorille hän näyttäytyy tukijana, konservatiiveille tilanteen rauhoittajana ja järjestelmän toimivuuden takuumiehenä. Tähän tapaan hän tasapainottelee vuonna 1970: "Nuorison joskus ehkä liiankin rajuista vaikuttaneesta sysäyksestä olemme terveellä tavalla alkaneet epäillä luutuneita arvoja ja yksioikoisia väittämiä." Kekkonen opettaa kuulijoitaan katsomaan 1960-lukua "etsimisen ja avartumisen vuosikymmenenä". Tässä Kekkonen ehkä muistuttaa Koivistoa, joka tuli kuuluisaksi "tärkeintä on liike, ei päämäärä" -periaatteesta.

Kekkonen ei unohda uudenvuodenpuheissaan myöskään naisia eikä lapsia. Hän puhuu tasa-arvon puolesta jo 1975, ja vuoden 1981 puheessa Kekkonen korostaa naisten merkitystä rauhan rakentajina. Lasten asemasta hän puhuu pitkään 1979. Viesti on vetoava. Omalaatuiseen tapaansa Kekkonen yllättää pienellä konkreettisella kuvalla: "Toivottavasti alkanut vuosi päätty lapsiystävälliseen ilmapiiriin niin, että viima lapsen ympärillä muuttuu lämmöksi." Selvästi on havaittavissa, että mitä vanhemmaksi Kekkonen tuli, sitä pehmeämmäksi puheet muuttuivat (pehmeällä tarkoitamme tässä inhimillisyyttä ja lämpöä).

Kekkonen, puhumalla paras?

Tutkijat puhuvat nykyään medioitumisesta ja siitä, miten valtakain on entistä useammin vallankäyttöä mediassa. Tämän ajatuksen mukaisesti poliittisten johtajien onnistumista ja epäonnistumista voi arvioida sillä perusteella, miten he onnistuvat julkisissa esiintymisissään. Kekkonen oli ensimmäinen Suomen mediapresidenteistä, siinäkin mielessä, että hän esiintyi mielellään julkisuudessa – eikä pitänyt sitä välttämättömänä pakkona. Kekkonen todennäköisesti oli vaikuttamassa siihen, että uudenvuodenpuheita alettiin myös televisioida. Jo vuoden 1958 puhe esitettiin televisiossakin.

Mutta oliko Kekkonen hyvä puhuja? Mistä on vaikuttava uudenvuodenpuhe tehty? Näihin kysymyksiin ei ole yhtä oikeaa vastausta. Toisaalta Kekkonen uudenvuodenpuheet vaikuttavat melko värittömiltä, paikoin yltiöasiallisiltakin numeropaljouksineen; toisaalta Kekkosella on erikoinen taito puhua samalla kertaa erilaisille ihmisille ja ryhmille. Kekkonen osaa liikutella paitsi tosiasioita myös tunteita. Kuivan asiallisen puheen saattaa katkaista verevä sana. Tavan takaa hän luo itsestään kuvaa järkevänä ihmisenä, joka kuitenkin uskaltaa myös avata sisintänsä, tunteitaan ja tuntemuksiaan. Vaikka puhe on paikoin raskasta talousjargonia, Kekkonen onnistuu tulemaan kuulijoiden lähelle ja antamaan jotain itsestään kuulijoille. Kekkonen oli varmaankin tietoinen retoriikan opeista, esimerkiksi siitä, miten Aristoteles eritteli vakuuttavan puheen tekijöitä: puheessa tulee olla loogisia argumentteja (logos), mutta myös puhujan oma luonne on tärkeä (ethos), samoin kuulijoiden tunteisiin vetoaminen (pathos). Ehkä Aristotelestakin tärkeämpää oppia Kekkonen oli saanut ja sai jatkuvasti "maakuntien miehiltä ja naisilta". Asiallinen pitää olla, ja suora. Ja mikä tärkeintä: omien sanojen takana pitää seisoa.

Kekkonen rohkenee esittää suoria velvoitteita kansalaisille ja erilaisille ryhmille, jopa valtioille. Useimmat presidenteistä ovat huomattavasti varovaisempia, ja esimerkiksi Halosen puheet rakentuvat toisenlaisen periaatteen varaan: Halonen näyttäytyy opettajan kaltaisena johtajana, joka kuvailee tai määrittelee, miten asiat ovat. Tästä todistaa laskelma *olla*-verbien yleisyydestä presidenteittäin: Halosella *olla*-verbejä

on lähes 42 prosenttia kaikista verbeistä, kun taas esimerkiksi Kekkosella vastaava luku on selvästi alla 40 prosenttia. Kiinnostava laskelma on myös se, kuinka paljon kukin presidentti käyttää kieltoverbejä. Ahkerimmin niitä käyttävät Svinhufvud ja Paasikivi (kummallakin yli 11 prosenttia verbeistä). Tavallisimmin *e/-*verbejä on presidenteillä kahdeksisen prosenttia verbeistä, niin myös Kekkosella. Halonen selvästikin välttelee *e/-*verbiä. Niitä on hänen puheissaan vain viitisen prosenttia kaikista verbeistä. Mielenkiintoista kyllä, myös tässä Halosen puheet muistuttavat oppikirjatekstejä.

Kekkoselle on ominaista myös se, että hän nojaa monipuolisesti erilaisiin lähteisiin. Usein lähde on jokin epämääräinen tutkimus tai vaikkapa "Suomen pankin arvio" tai "sosiologinen havainto". Tiede on auktoriteetti, johon kyllä uskotaan, tuntuu Kekkonen ajattelevan. Pari kertaa Kekkonen siteeraa kulttuuriväkeä: hänelle kelpaa niin Lauri Viidan kuin Paavo Haavikonkin teksti. Valtiomiehistä Kekkonen muistaa Paasikiveä, Snellmania, Yrjö-Koskista ja Ståhlbergia. Itseäänkin Kekkonen siteeraa usein. Harvemmin Kekkonen puhuu tapaamisistaan kansalaisten kanssa tai kansalaisilta saamistaan viesteistä. Suoranaista huumoria puheissa ei juuri ole. Jumalasta Kekkonen ei puhu, sen sijaan hän kyllä siteeraa "erästä pappismiestä". Vielä Paasikivi oli puhunut muun muassa Kaitselmuksesta. Ahtisaari palauttaa korkeimman voiman uudenvuodenpuheisiin toivottamalla kansalaisille Jumalan siunausta.

Ei Kekkosella kovin värikkääksikään voi sanoa. Kielikuvia hän käyttää harvaksen, ja ne harvat kuvat kumpuavat useimmiten luonnosta: "Poliitikkojen ärheet vuorosanat ovat kuin pintaväre, joka näkyy virran rannalla seisijan silmiin. Rikkoutuneen vedenpinnan alla kulkee kuitenkin voimakas kymi omaa vastustamatonta kulkuaan." (1961) "Vuoden mittaan on esiintynyt aikoja, jolloin aurinko on näyttänyt menneen pilveen, mutta pilvet ovat väistyneet ja toiveikkain, turvallisin mielin voimme ottaa uuden vuoden vastaan." (1962) "Olemme siirtyneet uuteen vuoteen synkkenevien pilvien peittäessä kansainvälisen politiikan kentän." (1966) Välillä Kekkonen käyttää puhuttelevaa ihmiskuvastoa: "syrjäseutujen puute, työttömyys, asunnottomuus, maastamuutto, ne epätydyttävät olot, joita havaitaan vanhusten parissa, ja monet muut epäkohdat, jotka ovat tahra yhteiskuntamme kasoissa" (1970).

Yksi Kekkosella leimaava piirre on tekstien rakentaminen vastakkainasettelujen varaan. Kekkonen panee asioita vastakkain sekä sana- ja lausetasolla että tekstikokonaisuuksien tasolla. Sota ja rauha; Kainuun köyhät ja Helsingin herrat.; edistystä ja kärsimystä; vastoinkäymistä ja kehittymistä. 1957 hän ensin toteaa, että "ulkopoliittisesti on maamme asema – – vakaa ja turvattu", ja jo samaan hengenvetoon jatkaa, että "mutta hetkeksikään emme saa unohtaa – –". Vuonna 1959 kielteisiä talouden tunnuslukuja seuraa myönteisiä näkymiä: "Kuluvan vuoden ajalta on toiselta puolelta todettava myös positiivisia ilmiöitä." Vuonna 1974 Kekkonen kertoo ensin maailmanpolitiikan myönteisistä asioista, mutta sitten: "Kaikesta tästä myönteisestä kehityksestä huolimatta meidän on turha ummistaa silmiämme vastakkaisilta pyrkimyksiltä." Myös talouspuhe on monesti vastakkain asettelevaa, vuoden 1979 tapaan: "Suotuisan tuloksen ei kuitenkaan pidä tuudittaa meitä katteettomaan optimismiin."

Kekkosella puheissa toistuvat taajaan sellaiset vastakkainasettelusanat kuin *mutta*, *vaikka* ja *kuitenkin*. Tämänäyttävyydelle sanoille on ominaista, että niissä on aina vahva puhujan näkökulma mukana. Puhuja osoittaa niiden avulla, että hän on se, joka asioita järjestelee vastakkain tai muuten – hän hallitsee kielen ja asiat. Hallinnasta kertoo myös se, että Kekkonen tietää asioita kansankin puolesta. Mieliä ja asenteita hän saa näyttämään väijäämättömiltä tosiasioilta (1959): "Suomella ei ole mahdollisuutta elää aikaisemmin kotoilla pääomilla eikä jalostamattomilla luonnonrikkauksilla. Täällä täytyy tehdä kovaa työtä kansalaisten toimeentulon turvaamiseksi, ja taloudellinen hyvinvointimme on riippuvainen tuotannon käynnissä pitämisestä ja laajentamisesta."

Kekkonen puheille ovat leimallisia myös monenlaiset arviointilauseet: "on ymmärrettävää, että", "on syytä uskoa, että", "on perusteltua syytä olettaa, että", "ei ole syytä kieltää, että".

Kuten kaikesta käy ilmi, Kekkonen oli myös uudenvuodenpuheiden perusteella ristiriitainen ihminen. Hänellä oli monta ääntä, mikä antaa mahdollisuuden tulkita puheita myös monen tekijän teksteinä. Todennäköisesti taitava johtaja osasi käyttää myös hyviä apulaisia. Yllättäviäkin näkymiä puheista avautuu: Kekkonen käänsi taitavasti takkia esimerkiksi suhteessaan luontoon (luonnonvarojen hyödyntäjästä luonnon tuhoamisen vastustajaksi). Yhtäältä Kekkonen suhtautui suurvaltoihin mielistellen; toisaalta hän esitti isommilleen tiukkoja velvoitteita. Kansalaisia Kekkonen kohteli ajoittain kovakouraisesti; toisaalta hän oli ankara myös itselleen. Talous oli Kekkoselle kaikki kaikessa, mutta toisaalta pieni ihminen oli tärkein.

Selvästikin Kekkonen piti uudenvuodenpuhetta arvossa. Hän ymmärsi puheen merkityksen kansan puhuttelemisessa mutta myös kansan rakentamisessa. Hän taisi ymmärtää myös sen, että merkityksissä on monia ulottuvuuksia ja tasoja. Tekstien pitää olla sisällöltään rikkaita, puhujan ja kuulijoiden suhteen pitää toimia, puheiden pitää rakentua mielekkäiksi kokonaisuuksiksi.

Kekkonen jos kuka oli paitsi vaaleilla valittu valtiojohtaja myös arvo- ja henkijohtaja. Ehkä sympaattisin piirre Kekkonen puheissa on se, että Kekkonen uskalsi kertoa omista tuumailuistaan. Näin valloittavasti hän valotti aivoituksiaan 1977, valtansa huipulla. Tässä puhuu se Kekkonen, jonka kansa tietää ja muistaa: "Kuten aina vaativan tehtävän edellä on päässäni jo viikkokausia kiertänyt kysymys, mitä minun tulisi sanoa vuoden 1977 uudenvuodenpuheessa. Olin omissa tuumailuissani päätynyt siihen tulokseen, että puhe pitää virittää optimistiseen sävyyn sen vastapainoksi, että viime aikoina on käytetty runsaasti aikaa ja mustaa väriä taloudellisten vastoinkäymistemme esittelyyn. Mutta kun puheen kirjoittamisen ajankohta oli käsillä, oli mahdotonta välttää vaikean taloudellisen tilamme käsittelyä."